

Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΩΣ ΜΟΧΛΟΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΙΑΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΠΟΛΗΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ

Ιωάννα Σπηλιοπούλου

Επίκουρη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

iaspi@otenet.gr

Περίληψη

Την 13η και 15η Σεπτεμβρίου του 1986 έπληξαν την όμορφη και ιστορική πόλη της Καλαμάτας μεγάλοι σεισμοί. Τον Ιούνιο του 1996 απονεμήθηκε στην πόλη το βραβείο της *Europa Nostra* για τη διάσωση του ιστορικού της κέντρου και την αναστήλωση των ιστορικών της κτηρίων, μετά τους σεισμούς. Η παρούσα δημοσίευση έχει ως κύριο στόχο να δείξει πώς η περαιτέρω προστασία και σωστή αξιοποίηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Καλαμάτας ως του κυριότερου μέρους του πολιτιστικού της αποθέματος, καθώς και η συνέχιση των έργων εξωραϊσμού και ενίσχυσης των πολιτισμικών πόρων σε ολόκληρο τον Νομό Μεσσηνίας στο πλαίσιο μίας βιώσιμης και αιεφόρου ανάπτυξης, της παρείχαν τη δυνατότητα να διεκδικήσει τον τίτλο της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης για το 2021, στην Ελλάδα, φτάνοντας στην τελική φάση της διαδικασίας πρόκρισης (Ψαρουδάκης και Σπυροπούλου και Παντελιάδου, (επιμ.), 2017)¹.

Λέξεις κλειδιά: Καλαμάτα, Καλαμάτα και βιώσιμη ανάπτυξη, πολιτισμός και βιώσιμη ανάπτυξη

Εισαγωγή. Το ιστορικό της πολεοδομικής και αρχιτεκτονικής εξέλιξης της Καλαμάτας. Η κυρίως πόλη και το λιμάνι της

Η ιστορική για την απελευθέρωση της Ελλάδας πόλη της Καλαμάτας αποτέλεσε κατά τις πρώτες δεκαετίες ύπαρξης του ελληνικού κράτους ένα εξελισσόμενο αστικό κέντρο, το οποίο κατόρθωσε λόγω της οικονομικής του άνθησης να ανελιχθεί σε σημαντικό πνευματικό και πολιτιστικό κέντρο της Πελοποννήσου, αλλά και ολόκληρης της χώρας. Η φυσιογνωμία της πόλης με τις πολλαπλές μεταμορφώσεις της κατά τη διάρκεια της ιστορικο-κοινωνικής της διαδρομής θεμελιώθηκε πάνω στις δομές του ανθρωπογενούς και μη περιβάλλοντος, περί τα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνα. Εκείνη την εποχή η Καλαμάτα γνώρισε τη δική της *belle époque*, που άφησε μέχρι σήμερα ανεξίτηλα τα ίχνη της στη διαμόρφωση του πολιτισμικού τοπίου της πόλης (Μηλίτση-Νίκα και Θεοφιλοπούλου-Στεφανούρη, 2010, 13-23; Σπηλιοπούλου, 2012, 653-654; Δημητσάντου-Κρεμέζη, 2016, 9-12).

Ιδιαίτερα ενδιαφέρον στοιχείο του πολεοδομικού συστήματος της Καλαμάτας αποτελεί η ιστορική του διάρκεια από τους προϊστορικούς χρόνους έως σήμερα, που έχει αποτυπωθεί κατά μεγάλο μέρος γραμμικά στον χώρο με τη σταδιακή επέκταση της πόλης από το κάστρο προς το λιμάνι. Το ιστορικό της κέντρο, η παλιά πόλη, περιλαμβάνει τους χώρους που αναπτύχθηκε ο οικισμός της αρχαίας, βυζαντινής, φραγκικής και οθωμανικής εποχής, καθώς και τμήμα του χώρου

¹ Στις 11.11.2016 ολοκληρώθηκε η διαδικασία επιλογής των υποψηφίων ελληνικών πόλεων, που διεκδίκησαν τον τίτλο της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης για το 2021. Οι τρεις πόλεις που προκρίθηκαν στην τελική φάση, Ελευσίνα, Καλαμάτα και Ρόδος, παρουσίασαν τους αναθεωρημένους φακέλους υποψηφιότητάς τους στο αμφιθέατρο του ΥΠ.ΠΟ, ενώπιον της δωδεκαμελούς επιτροπής των εμπειρογνομόνων. Ο τίτλος απονεμήθηκε ομόφωνα στην Ελευσίνα. Η Ελλάδα θα φιλοξενήσει τον θεσμό το 2021, μαζί με τις πόλεις Novrad της Σερβίας και Timisoara της Ρουμανίας (βλ. http://www.yppo.gr/2/g22.jsp?obj_id=66952).

που αναπτύχθηκε την εποχή της οικονομικής της άνθησης, περί τα τέλη του 19ου αιώνα (Σπηλιοπούλου, 2012, 654-655).

Κατά τη διάρκεια της φραγκικής κυριαρχίας (1204-1383), η Καλαμάτα βρίσκεται σε περίοδο ακμής. Στην περίοδο αυτή ανάγεται και το κάστρο της, χαρακτηριστικό δείγμα φράγκικου οχυρού, που αποτελεί σήμερα έναν από τους σημαντικότερους πολιτισμικούς πόρους της πόλης (Σπηλιοπούλου, 2012, 656)¹. Περί τα τέλη της Οθωμανικής κυριαρχίας, το ελληνικό στοιχείο αποκτά δύναμη και παρατηρείται οικονομική άνθηση στην πόλη. Η Καλαμάτα αρχίζει να επεκτείνεται εκτός του περιβόλου των τειχών, λαμβάνοντας πλέον τη μορφή ενός οργανωμένου αστικού κέντρου (Σπηλιοπούλου, 2012, 653-654).

Μετά την απελευθέρωση, η πόλη επεκτείνεται αρκετά έξω από τον αρχικό πυρήνα του κάστρου με κέντρο την Πλατεία των Αγίων Αποστόλων. Παρά δε το γεγονός ότι ήδη το 1867 εκπονήθηκαν δύο χωριστά σχέδια, ένα για την κυρίως πόλη, το 1867, και ένα για την παραλία της, το 1868, η πρώτη επίσημη πολεοδομική παρέμβαση έγινε μόλις το 1905, με την οποία εγκρίθηκε αλλά η τροποποίηση του προϋπάρχοντος σχεδίου (Σπηλιοπούλου, 2012, 665). Το κέντρο γύρω από την Πλατεία των Αγίων Αποστόλων διατηρείται και επεκτείνεται προς την Πλατεία 23ης Μαρτίου και την Αριστομένους (Μηλίτση-Νίκα και Θεοφιλοπούλου-Στεφανούρη, 2010, 176). Η περιοχή αυτή αποκτά τον σημερινό της χαρακτήρα ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα, όταν η Καλαμάτα γίνεται το εμπορικό και βιομηχανικό κέντρο της Νότιας Πελοποννήσου (Δημητσάντου-Κρεμέζη, 2016, 11). Αντίθετα με το παλιότερο τμήμα της πόλης, το ρυμοτομικό σχέδιο της νέας πόλης συγκροτείται με το υποδάμειο σύστημα από την ανατολική όχθη του ποταμού Νέδοντα, γύρω από τον οδικό και σιδηροδρομικό άξονα προς το λιμάνι (Αριστομένους). Αλλά και στον πολεοδομικό ιστό της παλιάς πόλης γίνονται σημαντικές επεμβάσεις με σκοπό την ευθυγράμμιση των δρόμων. Τις τεθλασμένες οδούς έρχονται να αντικαταστήσουν φαρδείς δρόμοι, όπως η οδός Υπαπαντής στην αντίστοιχη εκκλησία και η Λεωφόρος Σιδηροδρομικού Σταθμού στο κτήριο του ΟΣΕ, εφόσον στα 1901 επιτυγχάνεται η σιδηροδρομική σύνδεση με την υπόλοιπη Ελλάδα (Μηλίτση-Νίκα και Θεοφιλοπούλου-Στεφανούρη, 2010, 15, 118, 146, 166: Σπηλιοπούλου, 2012, 666-667).

Το σημερινό λιμάνι της Καλαμάτας υπήρχε ήδη ως πυρήνας πριν από την Επανάσταση. Συστηματικά σχεδιάζεται όμως ως αστικό κέντρο στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, όταν συντελούνται σημαντικές αλλαγές στον ελληνικό χώρο, με πέρασμα από την ενδοχώρα προς τα παράλια. Μόλις το 1882 τέθηκε ο θεμέλιος λίθος του λιμανιού, επιτακτικό αίτημα των Καλαματιανών εμπόρων της δεκαετίας του 1850. Την κατασκευή του ανέλαβε ο εργολάβος Μάτσας και την αποπεράτωσή του οι μηχανικοί Λουδοβίκος Περτιμερμέτ και Καίσαρας Πασπίνι. Η ολοκλήρωση των λιμενικών έργων το 1901 συνέβαλε στην αναβάθμιση της Παραλίας και οδήγησε στην πληθυσμιακή της αύξηση (Σπηλιοπούλου, 2012, 666-669). Η οικονομική ανάπτυξη έφερε και την εκβιομηχάνισή της (Μηλίτση-Νίκα και Θεοφιλοπούλου-Στεφανούρη, 2002), η οποία επέβαλε την ενίσχυση των συγκοινωνιακών υποδομών (Μηλίτση-Νίκα και Θεοφιλοπούλου-Στεφανούρη, 2010, 184-187). Το 1904 εγκαταστάθηκε ο Σιδηροδρομικός Σταθμός της Παραλίας (σημερινό πάρκο του ΟΣΕ), ενώ το 1910 άρχισε να λειτουργεί και "τροχιόδρομος", δηλ. ηλεκτροκίνητο τραμ, που με τα πράσινα βαγόνια του μετέφερε τους Καλαματιανούς από την Επάνω πόλη στην Παραλία. Έτσι προέκυψε ένα διπολικό σύστημα σύνδεσης της κυρίως πόλης με τον πυρήνα του λιμανιού (Σπηλιοπούλου, 2012, 669-670).

¹ Κτίστηκε το 1208 από τον ιδρυτή του Πριγκιπάτου της Αχαΐας, Γοδεφρείδο Α΄ Βιλλεαρδουίνο, στο βορειότερο σημείο της πόλης, στα ερείπια της Μυκηναϊκής Ακρόπολης των Φαρών και στη θέση προϋπάρχοντος βυζαντινού κάστρου. Εκεί έζησε και η περίφημη Ισαβέλλα Βιλλεαρδουίνη, γνωστή ως «Πριγκηπέσα Ιζαμπά». Το εσωτερικό του Κάστρου είναι πλέον επισκέψιμο, ενώ οι τουρίστες μπορούν να το θαυμάσουν και περιμετρικά, να απολαύσουν την πανοραμική θέα της πόλης και να αναπαυθούν στο μικρό θέατρο του προαυλίου χώρου, όπου κάθε Ιούλιο πραγματοποιούνται παραστάσεις του Διεθνούς Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας.

Κατά την περίοδο των ετών 1850-1930 παρατηρείται στην παλιά και τη νέα πόλη της Καλαμάτας μεγάλη οικοδομική άνθηση με εκπροσώπηση όλων σχεδόν των αρχιτεκτονικών ρευμάτων που απαντούν στην πρωτεύουσα, αλλά και στα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας. Διακρίνονται οι εξής τύποι κτηρίων (Σπηλιοπούλου, 2012, 666-670, ιδιαίτ. υποσημ. 81: Δημητσάντου-Κρεμέζη, 2016, 15-17):

I. Προκλασικιστικά ή πρώιμα κλασικιστικά κτήρια

II. Κλασικιστικά κτήρια ή κτήρια του ώριμου κλασικισμού

III. Υστεροκλασικιστικά κτήρια ή κτήρια του όψιμου κλασικισμού

IV. Εκλεκτικιστικά κτήρια με ποικίλες επιδράσεις (αναγέννηση, μπαρόκ, μανιερισμός, στοιχεία *rustique*, γοθικές ή αραβικές επιδράσεις)

V. Κτήρια σε ρυθμό *Art-nouveau / Jugendstil - Wiener Secession*

VI. Κτήρια της εποχής του μεσοπολέμου.

Η Καλαμάτα μετά τους σεισμούς: Η διάσωση του ιστορικού κέντρου και της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της πόλης

Καλαμάτα αποτελούσε έως τα μέσα της δεκαετίας του 80 ένα από τα πιο όμορφα αστικά κέντρα της χώρας. Η ποικιλία των αρχιτεκτονικών τύπων που αναφέρθηκε, συνιστούσε την πλούσια αρχιτεκτονική κληρονομιά της πόλης, άρρηκτα συνδεδεμένης με τον πολεοδομικό της ιστό (Δημητσάντου-Κρεμέζη, 2016, 18). Την 13η και 15η Σεπτεμβρίου του 1986 έπληξαν όμως την όμορφη αυτή και ιστορική πόλη οι μεγάλοι σεισμοί. Και δεν αποτελεί υπερβολή να υποστηρίξουμε ότι η Καλαμάτα άντεξε το μεγάλο αυτό "σοκ" των σεισμών, διότι είχε θωρακιστεί τον προηγούμενο χρόνο με έναν σύγχρονο και συνάμα ανθρώπινο σχεδιασμό, το Σχέδιο Πόλεως του 1985 (Ντοκόπουλος, κ.ά. 1980-1988), που είχε ανατεθεί ήδη το 1979 στο αρχιτεκτονικό γραφείο του Γρηγόρη Διαμαντόπουλου και των συνεργατών του από τον τότε δήμαρχο, Σταύρο Μπένο. Βάσει αυτού του σχεδιασμού είχαν προωθηθεί όλα τα σοβαρά έργα της πόλης, καθώς και σημαντικές πολεοδομικές ρυθμίσεις, που περιόρισαν αισθητά τις καταστροφικές συνέπειες σε υλικές καταστροφές και ανθρώπινα θύματα και αποτέλεσαν το στέρεο υπόβαθρο επάνω στο οποίο στηρίχθηκε η γιγάντια προσπάθεια ανασυγκρότησης της πόλης μετά τους σεισμούς (Δήμος Καλαμάτας, 9//89, 3). Αναμφισβήτητα τα έργα στο ιστορικό κέντρο υπήρξαν από τα πιο δύσκολα και σύνθετα, εφόσον είχαν ως στόχο να δώσουν το κλίμα, τις ιστορικές διαστάσεις αλλά και τη ζωντάνια της περιοχής αυτής με νέες εμπορικές και πολιτιστικές λειτουργίες, που να ταιριάζουν στον χώρο. Δεν ήταν επίσης εύκολο να περιοριστούν τα 350 αξιόλογα κτήρια της αρχικής καταγραφής στα 99, που τελικά κηρύχθηκαν διατηρητέα από το ΥΠ.ΠΟ και 50 από το Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ. (Σπηλιοπούλου, 2012, 721-722). Κριτήρια της τελικής επιλογής ήταν η ιστορική και αρχιτεκτονική τους αξία, καθώς και η οργανική τους ένταξη στον πολεοδομικό ιστό της πόλης. Ο Δήμος Καλαμάτας, στην προσπάθειά του να συμβάλει στη διάσωσή τους, αγόρασε κάποια από αυτά με χρήματα δωρεών για να τα επισκευάσει, αποσκοπώντας στην επανάχρησή τους από τις δημοτικές υπηρεσίες και τους πολιτιστικούς φορείς της πόλης (Δήμος Καλαμάτας, 1990). Πρόκειται συνολικά για 23 κτήρια που προσπάθησε να επαναφέρει στην πρωταρχική τους μορφή ή να μεταμορφώσει λειτουργικά, ακολουθώντας ήδη προ 30 ετών μία τακτική πολυσυζητημένη στις μέρες μας ως προς την αποκατάσταση, διασκευή και συμβατή επανάχρηση παλαιότερων οικοδομημάτων (Σπηλιοπούλου, 2012, 719-721). Ακολουθεί σύντομη αναφορά στα κυριότερα ιδιόκτητα διατηρητέα του Δήμου ανά αρχιτεκτονικό τύπο, καθώς και στις υπηρεσίες και τους φορείς που στεγάζουν (Σπηλιοπούλου, 2012, 670-716: Σπηλιοπούλου, 2016), ενώ έχει προστεθεί και μικρός αριθμός περαιτέρω διατηρητέων κτηρίων, που παρουσιάζουν κάποια σημαντική ιδιαιτερότητα.

I. Προκλασικιστικά ή πρώιμα κλασικιστικά κτήρια

Η Καλαμάτα παρουσιάζει ήδη μετά την απελευθέρωση δείγματα αξιόλογης αρχιτεκτονικής. Τα κτήρια αυτής της εποχής εγκαταλείπουν σιγά-σιγά την παραδοσιακή μορφολογία για να ενστερνισθούν τον νεοκλασικισμό (Δημητσάντου-Κρεμέζη, 2016, 13-14). Ανήκουν ή σε έναν προκλασικιστικό τύπο κτηρίων, που δείχνει τη μετάβαση από την παραδοσιακή αρχιτεκτονική στην κλασικιστική ή είναι πρώιμα νεοκλασικά.

Το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αυτής της κατηγορίας είναι ένα κτήριο που δεν ανήκει στον Δήμο, το "**Μπενάκειο**" (βλ.εικ. 1). Πρόκειται για το δεύτερο αρχοντικό που κτίζει ο Π. Μπενάκης στην πλατεία Αγ. Αποστόλων προς αντικατάσταση του κατεστραμμένου το 1770 από τους Τούρκους. Ανοικοδομήθηκε μετά το 1821 ως διάδοχος του προαναφερθένος αρχοντικού της οικογενείας και στέγαζε επί μακρόν το Αρχαιολογικό Μουσείο Μεσσηνίας μαζί με τη ΛΗ΄ ΕΠΚΑ (Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων), έως τα εγκαίνια του νέου μουσείου, τον Ιούνιο του 2009. Σήμερα εξακολουθεί να στεγάζεται στο κτήριο η ΕΦΑ (Εφορεία Αρχαιοτήτων) Μεσσηνίας.

Εικ. 1: Το «Μπενάκειο», όπου στεγάζεται σήμερα η ΕΦΑ Μεσσηνίας

Αντιπροσωπευτικά δείγματα της μετάβασης από την παραδοσιακή στην κλασικιστική αρχιτεκτονική αποτελούν και τα εξής ιδιόκτητα κτήρια του Δήμου:

Το κτήριο "**Κρασσακόπουλου**", όπου στεγάζονται τα Γραφεία του Δημοτικού Περιφερειακού Θεάτρου (ΔΗΠΕΘΕΚ).

Το κτήριο "**Φιτσάλου - Κλείδωνα**" (βλ.εικ. 2) επί της οδού Παπάζογλου 5 στην Παλαιά Αγορά, που στεγάζει από το 2002 τη Δημοτική Πινακοθήκη Καλαμάτας, "**Α. Τάσσος**", μία από τις σημαντικότερες της ελληνικής περιφέρειας (Βαρβιτσιώτης, 2007)¹.

Το κτήριο "**Λαλέα**", όπου στεγάζεται το κέντρο Ψυχικής Υγείας, το μοναδικό στο είδος του στην Πελοπόννησο.

Το τέως "**Γυμνάσιο Παραλίας**", όπου στεγάζονται η Σχολή Εικαστικών και η Κεραμική Σχολή της ΔΕΠΑΚ (Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής Ανάπτυξης).

Το κτήριο "**Χανδρινού-Δασκαρόλη**", που στεγάζει τη Διεύθυνση Περιβάλλοντος του Δήμου Καλαμάτας.

Το κτήριο "**Τσίγκου**", που στεγάζει σήμερα την Τεχνική Υπηρεσία του Δήμου, και αποτελεί το πιο αξιόλογο πρώιμο κλασικιστικό οικοδόμημα στο ιστορικό κέντρο της πόλης.

Εικ. 2: Το κτήριο «Φιτσάλου-Κλείδωνα», όπου στεγάζεται η Δημοτική Πινακοθήκη «Α. Τάσσος»

¹ Ανήκει στην Κοινωφελή Επιχείρηση Δήμου Καλαμάτας "ΦΑΡΙΣ". Το 2007 πήρε το όνομα του καλαματιανής καταγωγής χαρακτή Α. Τάσσου. Εκτός από έργα του μεγάλου Μεσσήνιου χαρακτή, στην Πινακοθήκη, χώρο τέχνης που αντανάκλα τα εικαστικά δρώμενα της δεκαετίας του '80 στη ζωγραφική, τη γλυπτική, την κεραμική και τη χαρακτική, υπάρχουν έργα των Χρ. Μπότσογλου, Π. Τέτση, Τ. Κατσουλίδη, Γ. Ψυχοπαίδη, Β. Κατράκη, Κ. Βαρώτσου, Μ. Κατζουράκη, Γ. Βαλαβανίδη, Ό. Ζούνη κ.ά. Ο πυρήνας των 350 έργων της χαρακτηρίζεται από πολυμορφία εικαστικών τάσεων και ρευμάτων και αποτελείται από προσφορές Ελλήνων δημιουργών στην πόλη, μετά το σεισμό του 1986. Τα εν λόγω έργα έχουν εμπλουτιστεί και από μεταγενέστερες δωρεές αρκετών καλλιτεχνών. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης οι περιοδικές εκθέσεις που οργανώνονται από την ίδια την Πινακοθήκη ή σε συνεργασία με αναγνωρισμένους εικαστικούς φορείς και οι οποίες καλύπτουν όλες τις μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης, κλασικές αλλά και πρωτοποριακές (<http://www.kalamata.gr/.../282-dimotiki-pinakothiki-kalamatas-a-tassos.html>).

II. Κλασικιστικά κτήρια ή κτήρια του ώριμου κλασικισμού

Εμφανής είναι στην Καλαμάτα ο διαμεσολαβητικός ρόλος του κλασικισμού. Τα κλασικιστικά κτήρια αντιπροσωπεύουν το μεγαλύτερο αριθμό οικοδομημάτων που κατασκευάστηκαν μεταξύ 1880-1920 και είναι διάσπαρτα σε όλη την πόλη. Θα περιοριστούμε στην αναφορά ενός χαρακτηριστικού παραδείγματος, που βρίσκεται στο ιστορικό κέντρο και ανήκε στον Δήμο. Πρόκειται για το κτήριο "Πλεμματιά – Βογόπουλου (εικ. 3), όπου στεγάστηκε το 2016 η μόνιμη έκθεση της Συλλογής Ελληνικών Ενδυμασιών «Βικτωρία Καρέλια» του Λυκείου Ελληνίδων Καλαμάτας (Λ.Ε.Κ.), όταν ολοκληρώθηκε η μακρόχρονη επισκευή του¹.

Εικ. 3: Το κτήριο «Πλεμματιά-Βογόπουλου», εκθεσιακός χώρος του Λυκείου των Ελληνίδων Καλαμάτας, όπου στεγάζεται η μόνιμη έκθεση Ελληνικών Ενδυμασιών «Βικτωρία Καρέλια»

¹ Ο εκθεσιακός χώρος ελληνικών ενδυμασιών του Λυκείου των Ελληνίδων Καλαμάτας (Λ.Ε.Κ.), ολοκληρώθηκε μετά από δεκαετίες με την οικονομική ενίσχυση του Ιδρύματος Γεωργίου & Βικτωρίας Καρέλια και εγκαινιάστηκε την 1η Οκτωβρίου 2016 από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, κ. Προκόπη Παυλόπουλο. Το κτήριο, το οποίο παραχωρήθηκε στο Λ.Ε.Κ. από τον Δήμο Καλαμάτας υπό τον όρο της αποπεράτωσης και διαμόρφωσής του ιδιαισ δαπάναις, στεγάζει τη συλλογή ελληνικών ενδυμασιών «Βικτωρία Γ. Καρέλια». Η συλλογή δημιουργήθηκε από το ιδρυτικό μέλος του Λ.Ε.Κ., κα Βικτωρία Καρέλια, αρχικά ως προσωπική συλλογή, και στη συνέχεια παραχωρήθηκε στο Λ.Ε.Κ., προκειμένου να ενσωματωθεί σε έναν καταξιωμένο φορέα προστασίας και προβολής της ελληνικής παράδοσης. Πρόκειται για μία από τις πληρέστερες συλλογές ελληνικών ενδυμασιών σε πανελλήνιο επίπεδο. Περιλαμβάνει έναν μεγάλο αριθμό ενδυματολογικών συνόλων, γυναικείων και ανδρικών, από όλες τις περιοχές της Ελλάδας, καθώς και έναν αριθμό μεμονωμένων ενδυματολογικών εξαρτημάτων. Την αρχιτεκτονική μελέτη του έργου έκανε ο αρχιτέκτων κ. Θανάσης Κυρατσούς. Την προετοιμασία των εκθεμάτων επιμελήθηκαν η ενδυματολόγος και Πρόεδρος του Πελοποννησιακού Λαογραφικού Ιδρύματος κα Ιωάννα Παπαντωνίου και ο σκηνογράφος κ. Σταμάτης Ζάννος (www.kareliafoundation.org.gr?page_id=964).

III. Υστεροκλασικιστικά κτήρια ή κτήρια του όψιμου κλασικισμού

Είναι κτήρια που στην Καλαμάτα χρονολογούνται συνήθως μετά το 1910 και φέρουν τα κύρια χαρακτηριστικά του ώριμου κλασικισμού με κάποιες όμως διαφοροποιήσεις. Αντιπροσωπευτικό δείγμα του είδους αποτελεί το πρώην ξενοδοχείο "**Βασιλικόν**" επί της οδού Αριστομένου, που στεγάζει σήμερα τη ΔΕΤΑΚ (Δημοτική Επιχείρηση του Δήμου).

Αξιόλογα στρατιωτικά δείγματα του όψιμου κλασικισμού στο Ανατολικό Κέντρο της πόλης αποτελούν και τα δύο κτήρια του πρώην 9ου Συντάγματος Πεζικού, που κηρύχθηκαν διατηρητέα από το ΥΠ.ΠΟ το 1989 και αποκτήθηκαν από τον Δήμο κατόπιν της αποδόσεως ολοκλήρου του Παλαιού Στρατοπέδου από το Υπ. Εθνικής Αμύνης στη Δημοτική Αρχή, για να παραχωρηθούν στη συνέχεια στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου για τη στέγαση της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών. Πρόκειται για το **κτηριακό συγκρότημα "Λόχου" Παλαιού Στρατοπέδου** που στεγάζει τη Σχολή και για το **κτήριο "Διοικητηρίου" Παλαιού Στρατοπέδου**, στο οποίο στεγάζεται η διοίκησή της. Τα δύο διώροφα κτήρια από λιθοδομή παρουσιάζουν μεγάλο αρχιτεκτονικό και μορφολογικό ενδιαφέρον με απόλυτη συμμετρία στις όψεις και λιτό ύφος στα επιμέρους μορφολογικά τους στοιχεία.

Η **οικία των "Εφεσίων"** είναι και αυτή ένα ιδιαίτερα αξιόλογο υστεροκλασικιστικό κτήριο της τελευταίας δεκαετίας του 19ου αιώνα, έργο Ιταλού αρχιτέκτονα. Το κτήριο, που στέγασε επί μακρόν και το Γαλλικό Ινστιτούτο της Καλαμάτας (1958-1987), υπέστη μεγάλες καταστροφές από τους σεισμούς, αλλά το 1987 κηρύχθηκε διατηρητέο και αγοράστηκε από το ΥΠ.ΠΟ, για να αποκατασταθεί και να διασκευαστεί σε μουσειακό χώρο, με την προοπτική να στεγάσει μελλοντικά το Μουσείο της Πόλεως της Καλαμάτας.

Το **Πνευματικό Κέντρο Καλαμάτας («Πανταζοπούλειος Λαϊκή Σχολή»)**, που ανήκε ήδη πριν από τους σεισμούς στο Δημοτικό Πνευματικό Κέντρο Καλαμάτας, αποτελεί παράδειγμα γενναίας πρόσμιξης παλαιού με νέο κτίσμα (Λιακατάς και Πεχλιβανίδου, 1982, 236-237: Λιακατάς και Πεχλιβανίδου, 1992, 145-151). Το "Πανταζοπούλειο" Πολιτιστικό Μέγαρο στεγάζει στον 5ο όροφο τη **Λαϊκή Βιβλιοθήκη Καλαμάτας**, μία από τις μεγαλύτερες της ελληνικής περιφέρειας (έτος ίδρυσης 1933), και στον 4ο όροφο την εξίσου σημαντική **Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης** (έτος ίδρυσης 1962)¹.

IV. Εκλεκτικισμός

Σε πολλά κτήρια που ανοικοδομήθηκαν στην Καλαμάτα στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα, παρατηρούνται εκλεκτικιστικές τάσεις. Ανάλογα με το είδος των μορφολογικών στοιχείων που κυριαρχούν, διακρίνονται αποκλίσεις (αναγέννηση, μπαρόκ, μανιερισμός, στοιχεία rustique, γοθτικές ή αραβικές επιδράσεις). Κάτω από άμεση γαλλική και βορειοϊταλική επίδραση κτίζεται εδώ γύρω στα 1900-1920 σημαντικός αριθμός εκλεκτικιστικών κτηρίων, που βρίσκονται διάσπαρτα κυρίως στις καινούργιες περιοχές. Σε αυτήν την κατηγορία ανήκει το "**Δημαρχείο**" της πόλης (βλ.εικ. 4), πρώην οικία Π. Ψάλτη. Το κτήριο κηρύχθηκε το 1987 διατηρητέο από το ΥΠ.ΠΟ και περιήλθε στην ιδιοκτησία του Δήμου κατόπιν ανταλλαγής με το Δημόσιο. Για να στεγαστεί το Δημαρχείο, αποπερατώθηκαν η επισκευή του κτηρίου και η διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου.

Το "**Ζουμπούλειο**" ή Μέγαρο Ζουμπούλη, στις οδούς Παν. Καίσαρη και Αναγνωσταρά, αποτελεί επίσης ένα αξιόλογο εκλεκτικιστικό δημιούργημα στο ιστορικό κέντρο της πόλης,

¹ Η συλλογή της, που συγκροτήθηκε χάρη σε δωρεές καλλιτεχνών και συλλεκτών, περιλαμβάνει 430 έργα ζωγραφικής, σχέδια, χαρακτικά, κατασκευές και γλυπτά. Σήμερα εκτίθενται περισσότερα από 100 έργα των δεκαετιών 1950 και 1960, τα οποία απηχούν τις εικαστικές αναζητήσεις των Ελλήνων δημιουργών της μεταπολεμικής περιόδου. Προσφέρεται επίσης μαγνητοσκοπημένη ξενάγηση εικόνας και λόγου (DVD) και φωτογραφικό αρχείο με όλους τους πίνακες της συλλογής. (<http://www.laikivivliothiki.gr>).

κτισμένο επίσης γύρω στα 1905. Το κτήριο αγοράστηκε από τον Δήμο Καλαμάτας το 1985 και επισκευάστηκε με δαπάνη του μετά τους σεισμούς, για να στεγάσει τη Σχολή Χορού της ΔΕΠΑΚ (Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής Ανάπτυξης).

Εικ. 4: Το Δημαρχείο Καλαμάτας, πρώην οικία Ψάλτη

V. Art -nouveau / Jugendstil

Κάτω από την επίδραση των αρχιτεκτονικών αυτών ρευμάτων αποκτούν οι όψεις μερικών κτηρίων στην Καλαμάτα νατουραλιστικά αποδοσμένες διακοσμήσεις. Χρονολογούνται γύρω στα 1920 και βρίσκονται στις νεόδμητες περιοχές της πόλης, κυρίως στην Παραλία επί της "Λεωφόρου Τελωνείου", σημερινής οδού Ναυαρίνου.

VI. Κτήρια της εποχής του Μεσοπολέμου

Ένα από τα σημαντικότερα δείγματα της εποχής του Μεσοπολέμου ήταν η **Παλαιά Δημοτική Αγορά** στην Πλατεία Αγίων Αποστόλων, ένα οικοδομικό συγκρότημα που ανοικοδομήθηκε μεταξύ των ετών 1927-1929 στον χώρο που χρησιμοποιούσαν ως υπαίθρια Λαχαναγορά. Το περίκεντρο αυτό κτήριο που έφερε στο κέντρο σκεπασμένο αίθριο, υπέστη σοβαρές ζημιές από τους σεισμούς. Το 1988, μετά την απόφαση του Δήμου Καλαμάτας να παραχωρηθεί ο χώρος για την ανέγερση μουσείου, άρχισε από το ΥΠ.ΠΟ η ανακατασκευή του κτηριακού συγκροτήματος της Αγοράς, που ολοκληρώθηκε το 2004. Ακολούθησε μουσειολογική μελέτη επανέκθεσης του Αρχαιολογικού Μουσείου Καλαμάτας, το οποίο επιλοξενείτο με την ΔΗ' ΕΠΚΑ προσωρινά στο "Μπενάκειο", και διεύρυνσης της έκθεσης με μεσαιωνικά ευρήματα. Το νέο **Αρχαιολογικό Μουσείο Μεσσηνίας** εγκαινιάστηκε τον Ιούνιο του 2009¹.

¹ Παρουσιάζονται τα σημαντικότερα αρχαιολογικά ευρήματα της Μεσσηνίας με σύγχρονη μουσειολογική προσέγγιση. Προσφέρονται σύγχρονα διαδραστικά εκπαιδευτικά μέσα, καθώς και πλούσια εκπαιδευτικά προγράμματα για σχολεία, παιδιά και οικογένειες (<http://www.archmusmes.gr>).

Η Καλαμάτα σήμερα: από το βραβείο *Europa Nostra* στη διεκδίκηση του τίτλου της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης 2021

Η πόλη της Καλαμάτας κατέχει κεντρικό σημείο στον μυχό του Μεσσηνιακού κόλπου και στους πρόποδες του Ταΰγétου, παρέχοντας τις υποδομές και τις πρακτικές εξυπηρετήσεις ενός αστικού κέντρου, αλλά και ένα όμορφο φυσικό περιβάλλον, που προσφέρεται για αναψυχή. Όπως προαναφέρθηκε, ήδη από το 1985 γίνονται συστηματικές προσπάθειες χωροταξικού και πολεοδομικού ανασχεδιασμού της πόλης, βάσει των αρχών της αειφόρου ανάπτυξης, πρόγραμμα που συνεχίστηκε και μετά το σαρωτικό κτύπημα του Εγκέλαδου, το 1986. Από το 2004 και εξής ο Δήμος Καλαμάτας προχώρησε στη μελέτη και την υλοποίηση έργων ανάπλασης του κέντρου και του παραλιακού μετώπου της πόλης, που οδήγησαν σε έργα εξωραϊσμού, όπως πεζοδρομήσεις και διαπλατύνσεις πεζοδρομίων. Βαρύνουσας σημασίας για την ανάδειξη σημαντικού μέρους της πλούσιας αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Καλαμάτας και την οργανικότερη ένταξη της στον σύγχρονο πολεοδομικό ιστό υπήρξε κατά κύριο λόγο η πεζοδρόμηση της οδού Αριστομένους (βλ. εικ. 5). Ο Δήμος προχώρησε επίσης στην κατασκευή πλατειών και ποδηλατοδρόμων¹, με στόχο την αποσυμφόρηση του κορεσμένου κέντρου και του παραλιακού της μετώπου, καθώς και τον σταδιακό περιορισμό της χρήσης Ι.Χ. (Σπηλιοπούλου, 2016).

Εικ. 5: Η οδός Αριστομένους, μετά την ανάπλαση και πεζοδρόμησή της

¹ Τα τελευταία χρόνια έχει αναπτυχθεί στην πόλη της Καλαμάτας ένα εκτενές δίκτυο ποδηλατοδρόμων, χάρη στο οποίο αρκετοί κάτοικοι της πόλης έχουν στραφεί στη χρήση του ποδηλάτου για τις μετακινήσεις τους. Σε αυτό βοηθά και το γεγονός ότι η Καλαμάτα είναι επίπεδη πόλη, χωρίς ανηφόρες και κατηφόρες, δίνοντας στον ποδηλάτη τη δυνατότητα να υλοποιήσει τις μετακινήσεις του, χωρίς να ταλαιπωρείται και να κουράζεται. Ο ποδηλατόδρομος αρχίζει από την αγορά της Καλαμάτας στο ύψος του ΚΤΕΛ και διασχίζει την οδό Σπάρτης και Νέδοντος, ακολουθώντας μία πορεία γύρω από το ιστορικό κέντρο της πόλης. Στη συνέχεια διασχίζει την Αριστομένους, ακολουθώντας μία πανέμορφη διαδρομή μέσα από την κεντρική πλατεία της πόλης και δίπλα στο πάρκο του ΟΣΕ, φτάνοντας μέσω των οδών Κρήτης και Μιαούλη στην παραλιακή οδό της Ναυαρίνου. Η διαδρομή που ακολουθεί είναι μαγική, καθώς ο ποδηλάτης απολαμβάνει 2,5 χιλιόμετρα πλάι στη θάλασσα, περνώντας από πολυτελέστατα ξενοδοχεία, παραδοσιακές ταβέρνες, μοντέρνες καφετέριες και μπαρ, ατέλειωτες αμμονιές και γραφικούς μύλους και λιμάνια. Ο ποδηλατόδρομος της Καλαμάτας, συνολικού μήκους περίπου 4 χιλιομέτρων, διασχίζει όλη την πόλη, αρχίζοντας από τη μία άκρη της και καταλήγοντας στην άλλη, περνώντας από τα σημαντικότερα και ομορφότερα σημεία της. Μεταξύ αυτών είναι το κάστρο της Καλαμάτας, η κεντρική αγορά, το ιστορικό κέντρο, η κεντρική πλατεία, το δημοτικό θέατρο, η νομαρχία, το πάρκο του ΟΣΕ, το λιμάνι, ο μύλος και η παραλία.

Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '80, ιδιαίτερα όμως μετά τους καταστροφικούς σεισμούς του 1986, η πόλη της Καλαμάτας άρχισε να επενδύει ουσιαστικά στην πολιτιστική ανάπτυξη, γι' αυτό και υπήρξε μία από τις επίλεκτες πόλεις της Ελλάδας, που συμμετείχαν στο πρόγραμμα «Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων» με το Διεθνές Κέντρο Χορού και το υψηλής ποιότητας Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας¹. Στο πλαίσιο δεκαετούς προγραμματικής σύμβασης με το Κράτος, ο Δήμος Καλαμάτας ίδρυσε τη Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής Ανάπτυξης Καλαμάτας (ΔΕΠΑΚ, 1985) με στόχο την καλλιτεχνική και αισθητική καλλιέργεια των πολιτών και την υποστήριξη της σύγχρονης επαγγελματικής και ερασιτεχνικής καλλιτεχνικής δημιουργίας στους διαφορετικούς τομείς της τέχνης. Υποστηρίχθηκε έτσι η λειτουργία Εικαστικού Εργαστηρίου, Δημοτικού Ωδείου, Δημοτικής Σχολής Χορού, της Δημοτικής Πινακοθήκης «Τάσος», του Διεθνούς Κέντρου Χορού και του Δημοτικού Πάρκου Σιδηροδρόμων², του μόνου θεματικού πάρκου της Ελλάδας με θέμα την ιστορία του σιδηροδρόμου. Το 2008 η ΔΕΠΑΚ ενσωματώθηκε στη νέα δημοτική επιχείρηση «Φάρις», η οποία περιλαμβάνει επιπλέον το Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο Καλαμάτας, το Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης και τη Δημοτική Επιχείρηση Τουριστικής Ανάπτυξης Καλαμάτας. Στην πόλη λειτουργούν επίσης και άλλοι φορείς σύγχρονου πολιτισμού διαφορετικής κλίμακας, όπως το Φεστιβάλ Δρόμου, το Kalamata Jazz Festival, θεατρικά σχήματα κ.ά.

Λόγω της πολυετούς επένδυσής της στον Πολιτισμό, η πρωτεύουσα της Μεσσηνίας διαθέτει σήμερα πολιτιστικές υποδομές, ικανές να φιλοξενούν ποικιλία εκδηλώσεων σύγχρονου πολιτισμού υψηλών προδιαγραφών και απαιτήσεων, όπως η Δημοτική Πινακοθήκη «Τάσος», η Πανταζοπούλειος Λαϊκή Σχολή και το ζακουστό Μέγαρο Χορού ή Πολιτιστικό Μέγαρο Μαρία Κάλλας³, η κατασκευή του οποίου χρηματοδοτήθηκε από το Γ' και Δ' ΚΠΣ και ολοκληρώθηκε το 2012.

Η υπό όρους αιφορίας αξιοποίηση της πλούσιας ιστορίας, των πολιτισμικών πόρων και της φυσικής ομορφιάς της Μεσσηνίας μέσω μορφών εναλλακτικού τουρισμού (Spiliorou and Kouri, 2014, 110-111), καθώς και η αναμόρφωση των χερσαίων, αερίων και θαλασσίων δικτύων πρόσβασης, έχουν αρχίσει να επιτρέπουν την προσέλκυση τουρισμού καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, δημιουργώντας πηγές εισοδήματος για την τοπική κοινωνία (Spiliorou and Kouri, 2014, 107-109).

¹ Το 1^ο Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας (ΔΦΧΚ) εγκαινιάστηκε κατά το διάστημα 17 Ιουλίου - 3 Αυγούστου 1995 στο υπαίθριο αμφιθέατρο του Κάστρου Καλαμάτας, αποσπώντας διθυραμβικές κριτικές. Έκτοτε το ΔΦΧΚ λαμβάνει χώρα κάθε χρόνο τον Ιούλιο. Πρόκειται για το πρώτο εξειδικευμένο Φεστιβάλ Σύγχρονου Χορού της Ελλάδας, η φήμη του οποίου αυξάνεται συνεχώς. Σήμερα μάλιστα έχει εξελιχθεί σε έναν από τους επιτυχέστερους πολιτιστικούς θεσμούς της χώρας με διεθνή απήχηση, προσελκύνοντας κάθε χρόνο ολοένα και περισσότερους επισκέπτες από την Ελλάδα, αλλά και το εξωτερικό. Το Διεθνές Κέντρο Χορού, που διοργανώνει το ΔΦΧΚ, υπάγεται στην Κοινωφελή Επιχείρηση του Δήμου Καλαμάτας «Φάρις» και στεγάζεται στο Μέγαρο Χορού.

² Το Δημοτικό Πάρκο Σιδηροδρόμων Καλαμάτας (Πάρκο του ΟΣΕ) είναι το μοναδικό στο είδος του υπαίθριο μουσείο στην Ελλάδα, γνωστό σε όλους τους φίλους των Σιδηροδρόμων ανά τον κόσμο. Ιδρύθηκε τον Σεπτέμβριο του 1986, αλλά λόγω του καταστροφικού σεισμού που έπληξε την Καλαμάτα το ίδιο διάστημα, η ολοκλήρωσή του έγινε το 1990. Βρίσκεται σε απόσταση πέντε λεπτών από την κεντρική πλατεία της πόλης, ακολουθώντας την οδό Αριστομένους με κατεύθυνση προς το λιμάνι. Ο χώρος που επιλέχθηκε για να δημιουργηθεί το ανοιχτό αυτό μουσείο - εκθετήριο, συνολικής έκτασης 54 στρεμμάτων, ήταν ο παλιός σταθμός «Καλαμάτα - Λιμνή», καθώς και η γειτονική έκταση του ΟΣΕ, που την εποχή του ατμού ήταν χώρος με καρβουναποθήκες. Όλο το εκθεσιακό υλικό προέρχεται από τον ΟΣΕ (δίκτυο Πελοποννήσου και Θεσσαλίας), εκτός από τον συρμό του ΗΣΑΠ, και έχει παραχωρηθεί στον Δήμο Καλαμάτας με καθεστώς χρησιδανείου (www.ose.gr).

³ Βρίσκεται στο κέντρο της πόλης, επί της οδού Αρτέμιδος, κοντά στον σιδηροδρομικό σταθμό. Πρόκειται για ένα κτήριο σε σχήμα ανάποδου «Τ», που αναπτύσσεται σε τρεις όγκους (υψηλότερο- μεσαίο- χαμηλότερο), συνολικού εμβαδού 7.000 τ.μ., από μπετόν, γυαλί και σίδηρο. Ο αρχιτεκτονικός του χαρακτήρας παραπέμπει σε βιομηχανικό κτήριο, σεβόμενος το «παρελθόν» του οικοπέδου, το οποίο «φιλοξενούσε» ένα εργοστάσιο (www.kalamata.gr/episkeptes/interest-points/27-megaroy-xoroy-kalamatas.html).

Αξιοσημείωτη είναι επίσης η μεγάλη προσφορά των δύο Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης που λειτουργούν στην Καλαμάτα, του ΤΕΙ Πελοποννήσου και της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου (Spilioroulou and Kouri, 2014, 104-106), καθώς συνεχίζουν την παράδοση της πόλης στις επιστήμες και τα γράμματα, αποτελώντας ταυτόχρονα και μία δυναμική για περιφερειακή ανάπτυξη (Spilioroulou and Kouri, 2014). Η έρευνα που διεξάγουν, μπορεί να περάσει τουλάχιστον εν μέρει μέσα από πρακτικές εφαρμογές στη διασύνδεσή της με την τοπική κοινωνία, καθώς και στη διάχυση των αποτελεσμάτων της στο κοινωνικό σύνολο. Από παράδειγμα αποτελεί η επιστημονική παραγωγή του Τμήματος Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών (ham.uop.gr) της Σχολής της Καλαμάτας (βλ. εικ. 6), αναφορικά με την εν γένει πολιτισμική κληρονομιά της πόλης και τη διαχείρισή της μέσα από σχετικά δημοσιεύματα, εκπόνηση διδακτορικών διατριβών, πτυχιακών και διπλωματικών εργασιών, Πρακτική Άσκηση των φοιτητών σε Πολιτιστικούς Φορείς της πόλης, καθώς και εκπόνηση μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων.

Ουσιαστική κρίνεται και η σύμπραξη της τοπικής κοινωνίας στην ανάδειξη και διαχείριση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της πόλης με τη νεοσυσταθείσα ομάδα “πάμε βόλτα”, που διοργανώνει περιηγήσεις ανιχνεύοντας τα μονοπάτια της καλαματιανής ιστορίας και πολιτισμικής κληρονομιάς. Οι θεματικές της περιηγήσεις έχουν ως επίκεντρο την λιγότερο γνωστή ιστορία της πόλης και των κατοίκων της¹.

Εικ. 6: Τα Διδασκτήρια της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών

Επίλογος

Επιδιώκοντας την οικονομική, πολιτιστική, κοινωνική και περιβαλλοντική ανάπτυξη της πόλης, ο Δήμος Καλαμάτας κατόρθωσε κατά τις δύο δεκαετίες που παρήλθαν από τη βράβευση της *Europa Nostra*, το 1996, να ατενίζει και πάλι με αισιοδοξία το μέλλον, επιδεικνύοντας εκ νέου

¹ Στις επιμέρους δράσεις της ομάδας συγκαταλέγονται: α. Σε συνεργασία με το “Kalamatain”, έναν διαδικτυακό τόπο προβολής της Μεσσηνίας για τουρισμό, ενημέρωση και εικονικές ξεναγήσεις, δημιουργεί μέσω προφορικών μαρτυριών το Μεσσηνιακό Οπτικοακουστικό Αρχείο. Μέσα από συνεντεύξεις παλαιών κατοίκων της Καλαμάτας αλλά και ολόκληρης της Μεσσηνίας που βιντεοσκοπεί, καταγράφει την γνωστή και άγνωστη ιστορία του τόπου. Πρόκειται για αφηγήσεις καθημερινών, απλών ανθρώπων ως συμβολή στη διάσωση και ανάδειξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. β. Σε συνεργασία με μέλη της ομάδας (αρχιτέκτονα, φωτογράφο κ.ά.), καταγράφει και αναδεικνύει τα διατηρητέα κτήρια της Καλαμάτας, μέσα από μία σειρά δράσεων (συλλογή υλικού, επιτόπια έρευνα, φωτογράφιση, καλαίσθητες πινακίδες σήμανσης με πληροφορίες).

μία δυναμική, που επέτρεψε στην πόλη να υποβάλει φάκελο υποψηφιότητας για τον τίτλο της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης 2021 και να φτάσει στην τελική φάση της διαδικασίας διεκδίκησης. Σε αυτό συνέβαλε αναμφίβολα και η ποικιλομορφία των πολιτιστικών πόρων της Μεσσηνίας εν γένει (Spilioroulou and Kouri, 2014, 114-118)¹, καθώς και η συνέχιση των έργων εξωραϊσμού και ενίσχυσής τους σε ολόκληρο τον Νομό, στο πλαίσιο μίας βιώσιμης και αειφόρου ανάπτυξης. Πρόκειται εν πολλοίς για τα έργα αποκατάστασης - ανάδειξης μνημείων και αρχαιολογικών χώρων, που υλοποιήθηκαν από την ΔΗ΄ ΕΚΠΑ, την 26η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων και άλλες Υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού στην Π.Ε., κατά τα έτη 2011-2015². Κλείνοντας, αξίζει να αναφερθεί το Βραβείο Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Πολιτιστική Κληρονομιά / Europa Nostra 2016 στην κατηγορία “Συντήρηση”, με το οποίο τιμήθηκε το έργο αποκατάστασης του Βυζαντινού Ναού του Αγίου Πέτρου Καστάνιας Δυτικής Μάνης (εικ. 7)³.

Εικ. 7: «Αποκατάσταση του Βυζαντινού ναού Αγίου Πέτρου Καστάνιας». Βραβείο Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Πολιτιστική Κληρονομιά / Europa Nostra 2016

¹ Κυριότεροι πολιτισμικοί πόροι Καλαμάτας: Αρχιτεκτονική κληρονομιά Καλαμάτας, Κάστρο Καλαμάτας, Ναός Υπαπαντής Σωτήρος, Εκκλησία Αγίων Αποστόλων, Ιερά Μονή Καλογραιών, Αρχαιολογικό Μουσείο Μεσσηνίας, Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Καλαμάτας, εκθεσιακός χώρος του Λυκείου των Ελληνίδων Καλαμάτας, όπου στεγάζεται η μόνιμη έκθεση Ελληνικών Ενδυμασιών «Βικτωρία Καρέλια», Πνευματικό Κέντρο Καλαμάτας, Δημοτική Πινακοθήκη «Τάσος», Πάρκο ΟΣΕ - Δημοτικό Πάρκο Σιδηροδρόμων, Διεθνές Φεστιβάλ Χορού και Μέγαρο Χορού. Κυριότεροι πολιτισμικοί πόροι Μεσσηνίας: Καρδαμύλη, Αρχαία Μεσσήνη, επονομαζόμενο Ανάκτορο του Νέστορος στον Άνω Εγκλιανό, Νιόκαστρο, Κάστρο Μεθώνης, Αρχαιολογικό Μουσείο Πύλου, Ναός Επικουρίου Απόλλωνα στις Βάσσες της Φιγαλείας.

² Σύμφωνα με το ενημερωτικό φυλλάδιο και τις εκδόσεις που μου απέστειλε στις 22.12.2016 υπηρεσιακά η ΕΦΑ Μεσσηνίας, την οποία και ευχαριστώ θερμότατα, πρόκειται για τα εξής: Ανάκτορο Νέστορος, Αρχαιολογικό Μουσείο Πύλου, «Στα ίχνη της Πύλου», Στερέωση τμήματος νοτίου τείχους Κάστρου Κορώνης, Πύργος Δουράκη στην Καστάνια Μάνης, Ναός Αγίου Νικολάου στο Καμπινάρι Πλάτσας, Ανδρομονάστηρο Μεσσηνίας, Αναστήλωση ανατολικού τμήματος κάστρου Ανδρούσας, Καθολικό Νέας Μονής Βουλκάνου, Αποκατάσταση του ναού του Αγίου Νικολάου στη Μεσόρουγα Αλαγονίας, Υδραγωγείο στη θέση «Τούρλες» Καλαμάτας. Τα έργα αυτά είχαν ενταχθεί στα Επιχειρησιακά Προγράμματα «Δυτικής Ελλάδος - Πελοποννήσου - Ιονίων νήσων 2007-2013», «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα και «Ενίσχυση της Προσπελασιμότητας».

³ Το μνημείο αποκαταστάθηκε μεταξύ των ετών 2013 και 2014 με μέριμνα του Συμβουλίου Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς της ΕΛΛΕΤ και υπό την εποπτεία της 26ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Η πραγματοποίηση του έργου κατέστη εφικτή χάρη στη γενναιόδωρη χορηγία του Θανάση και της Μαρίνας Μαρτίνου. Η τελετή της τοπικής απονομής του βραβείου και τα αποκαλυπτήρια της τιμητικής πλάκας από τους Αντιπροέδρους της Europa Nostra, Ανδρούλα Βασιλείου και Κώστα Καρρά, έλαβε χώρα στις 5/11/2016 στην Καστάνια με την ευγενική υποστήριξη του Δήμου Δυτικής Μάνης («Άγ. Πέτρος-Βραβείο Europa Nostra. Νέα ζωή για την Καστάνια», αναρτήθηκε στο: ellet.gr/taneamasarchive/taneamas9_23_12-2016.htm).

Βιβλιογραφία - Αναφορές

- Βαρβιτσιώτης, Ι.Μ. (2007). «Το δώρο του Εγκέλαδου στην Καλαμάτα». "Βήμα", 25.3.2007, 10.56.
- Δημητσάντου-Κρεμέζη, Κ. (2016). *Νεοκλασική αρχιτεκτονική στην Καλαμάτα. Neoclassical architecture in Kalamata*. Αθήνα: Εταιρεία Μεσσηνιακών Αρχαιολογικών Σπουδών.
- Δήμος Καλαμάτας (9//89). *3 χρόνια ανασυγκρότησης μετά τους σεισμούς*.
- Δήμος Καλαμάτας (1990). *Τα ιδιόκτητα διατηρητέα κτήρια του Δήμου*.
- *Καλαμάτα '89. Η ανασυγκρότηση της πόλης μετά τους σεισμούς*. Αθήνα: Infacoma.
- Λιακατάς, Ι. και Πεχλιβανίδου, Α. (1982). «Δημοτικό Πνευματικό Κέντρο Καλαμάτας». Α΄ βραβείο. *Αρχιτεκτονικά Θέματα* 16, 236-237.
- Λιακατάς, Ι. και Πεχλιβανίδου, Α. (1992). «Δημοτικό Πνευματικό Κέντρο Καλαμάτας». *Αρχιτεκτονικά Θέματα* 26, 145-151.
- Μηλίτση-Νίκα, Α. και Θεοφιλοπούλου-Στεφανούρη, Χρ. (2002). *Κυλινδρόμυλοι Μεσσηνίας Ευαγγελίστρια Α.Ε. Συνοπτική καταγραφή και ιστορική εξέλιξη από το δικηγορικό αρχείο του Παναγιώτη Παπαθεωδώρου*. Καλαμάτα: Γ.Α.Κ. / Αρχεία Ν. Μεσσηνίας, αρ. 3.
- Μηλίτση-Νίκα, Α. και Θεοφιλοπούλου-Στεφανούρη, Χρ. (2010). *Καλαμάτα. Οδοιπορικό σε πλατείες και δρόμους της πόλης μέσα από τα τεκμήρια δημοσίων και ιδιωτικών αρχείων, 1830-1840*. Καλαμάτα: Γ.Α.Κ. - Αρχεία Ν. Μεσσηνίας.
- Ντοκόπουλος, Δ. κ.ά. (1980-1988). *Καλαμάτα: Ρυθμιστικό σχέδιο - Plan general*. Αθήνα: ΚΕΠΑΜΕ (Κέντρο Πολεοδομικών και Αρχιτεκτονικών Μελετών Ερευνών).
- Σπηλιοπούλου, Ι. (2012). «Η πολεοδομική και αρχιτεκτονική εξέλιξη της Καλαμάτας από τα προεπαναστατικά χρόνια έως την περίοδο του μεσοπολέμου. Η τύχη της πόλης μετά τους σεισμούς». Στο *Μεσσηνία: Συμβολές στην ιστορία και στον πολιτισμό της*, εκδοτική εποπτεία Γ. Ξανθάκη-Καραμάνου, επιστημονική επιμέλεια Α.Ν. Δουλαβέρας και Ι.Κ. Σπηλιοπούλου, 653-727. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Spiliopoulou, I. and Kouri, M. (2014). "Design and promotion of Cultural Tourism Routes in Messenia with the Participation of the Department of History, Archaeology and Cultural Resources Management of the University of Peloponnese", *Sustainable Development, Culture, Traditions Journal* 1a, 2a, 103-124 / Σπηλιοπούλου, Ι. –Κουρή, Μ. (2014). «Σχεδιασμός και προώθηση Διαδρομών Πολιτισμικού Τουρισμού στη Μεσσηνία με τη σύμπραξη του Τμήματος Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου», *Περιοδικό Βιώσιμη Ανάπτυξη, Πολιτισμός, Παραδόσεις* 1a, 2a, 116-141 (ηλεκτρονική έκδοση σε cd).
- Σπηλιοπούλου, Ι. (2016). «Περιδιαβάζοντας τον ιστορικό πυρήνα της Καλαμάτας: νέες προσεγγίσεις ως προς την ανάδειξη και διαχείριση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς ενός σύγχρονου αστικού κέντρου με τη σύμπραξη της τοπικής κοινωνίας». Στο *Ημερίδα «Προστασία Παραδοσιακών Οικισμών και Σύγχρονος Αρχιτεκτονικός Σχεδιασμός»*, Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού - ΥΠ.ΠΟ.Α. 26^η Ε.Β.Α. - Δήμος Καλαμάτας - ΤΕΕ, Δημοτικό Πνευματικό Κέντρο Καλαμάτας – «Πανταζοπούλειος Λαϊκή Σχολή», Σάββατο, 11 Οκτωβρίου 2014: <https://www.ellet.gr/Imerides2016> (ηλεκτρονική έκδοση Πρακτικών).
- Ψαρουδάκης, Κ. και Σπυροπούλου, Σ. και Παντελιάδου, Ε. (επιμ.) (2017). «Η Ελευσίνα "Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης" για το έτος 2021», *Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών. Ελληνικό Τμήμα. Ενημερωτικό Δελτίο* 9, Ιανουάριος, 5-6.